

Göçün Güncel Sanat Pratiklerine Yansıması

Songül Molloağlı^{a, b}

Özet

Bu çalışmanın amacı Barthes'in göstergebilimsel çözümlemesinin göçle ilgili yapılmış günümüz sanat pratiklerine yansımasının incelenmesidir. Çalışmada göç olgusuna kuramsal dayanak oluşturması için literatür taraması ve göçle ilgili güncel sanat pratiklerinin çözümlenmesinde göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem metodu ile Halil Altındere'nin (Köfte Havayolları), Ai Wewei'in (Yolculuğun Kanunu), Tammam Azzam'ın (Bon Voyage:New York, Bon Voyage: Suria) ve Bruno Catalano'nun (Marsilya, Fransa, Gezginler ve Parçalar, Venedik) pratikleri ele alınmıştır. Bütün pratiklerde günümüzde yaşanan savaş ve çatışmalarla savaşın yıkıcı tahrip edici fiziksel görüntülerinin yanında yaşanan göçler, dışlanma, yoksulluk, öteki olma, kültür, kimlik, stigma algısı ve ötekileştirilme gibi göstergeler yer almaktadır. Göç olgusu, göçün toplumsal hayat üzerindeki zorlukları ve sosyolojik pratiklerin değişimlerinin birey ve toplum üzerindeki yansımaları güçlü bir biçimde vurgulanmaktadır. Sonuç olarak bu çalışmalarda, sosyal, kültürel, psikolojik boyutları olan göçe sanatsal bakış açısı ile yaklaşarak ortaya çıkan sorunlara etkili çözümler geliştirilmemesine vurgu yapılmış ve dünya kamuoyunda göçlere ilişkin gerekli duyarlılığın geliştirilmesi istenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Göç
Güncel Sanat Pratikleri
Göstergebilim
Göstergebilimsel Çözümleme

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 03.01.2023
Yayın Tarihi: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1229110

Reflection of Migration to Contemporary Art Practices

Abstract

The aim of this study is to examine the reflection of today's art practices related to migration according to Barthes' semiotic analysis. In the study, the literature review was used to form a theoretical basis for the phenomenon of migration. In addition, the semiotic analysis method was used in the analysis of visual art practices related to migration. The practices of Halil Altındere (Meatball Airlines), Ai Wewei (The Law of Travel), Tammam Azzam (Bon Voyage: New York, Bon Voyage: Suria) and Bruno Catalano (Parçalar, Venice) were examined with the purposeful sampling method. In all practices, there are indicators such as migrations, exclusion, poverty, being the other, culture, identity, stigma perception and marginalization, as well as the destructive and damaging physical images of the war and conflicts that are experienced today. The phenomenon of migration, the difficulties of migration on social life and the reflections of changes in sociological practices on the individual and society were strongly emphasized. As a result, in these studies, the problems that arise with migration, which have social, cultural and psychological dimensions, have been tried to be made visible from an artistic point of view. It has been revealed that the stakeholders have not developed effective solutions to the problems that arise with migration, and it has been requested to develop the necessary sensitivity regarding migration in the world public opinion.

Keywords

Migration
Postmodern Art Practices
Semiotics
Semiotic Analysis

About Article

Received: 03.01.2023
Published: 28.03.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1229110

^a İletişim Yazarı: songulmolloaglu@gmail.com

^b Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, ORCID numarası. 0000-0002-3519-8702

Giriş

Geçmişten günümüze varlığını sürdüren göç olgusu köken ve bağlam olarak özelde sosyal bilimler genelde ise odak olarak sosyoloji disiplinin çalışma alanını oluşturmuştur. Ancak göç sadece sosyoloji disiplininin bir konusu olmaktan öte bir emniyet veya temel hak ve özgürlükler kapsamında ve diğer haklar açısından da bir güvende olma sorunudur. Aynı zamanda göç bir tarihsel mirası koruma ve başka bir tarihsel mirasa karşılıklı bir uyum süreci gerektirir. Ülkeler bazında bir siyasi ve ekonomik sorun olan ve gerçekte beşeri bir deneyim üzerine kurulu olan göç, bireyi veya grupları ilgilendiren başka birçok olay ve nosyonla bağlantılandırılabilir. Göç ilk bakışta sadece bulunduğu coğrafyayı değiştiren insanın deneyimi olarak ya da bir coğrafi mekândan diğerine yolculuk şeklinde görülebilir. En basit şekliyle göç bir yerden farklı bir yere transferi anlatsa da bu durumun gerisinde bireylerin siyasi, tarihi, iktisadi dönüşümlere gösterdikleri toplumsal reaksiyonları kapsayan kompleks bir olgu olarak ele alınmaktadır (Bartram, 2017, s. 13).

Sosyolojik olarak göç, birey ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareket ve bu hareketin etkilerini kapsar (Marshall, 2005, s. 685). Örneğin bu göç, köyden kente göç şeklinde olabileceği gibi, Avrupa'dan Amerika'ya yapılan uluslararası göç hareketi de olabilmektedir. Daimi veya yarı daimi bir süreç olan göçlerin insanlık kadar eski olması ve sürekli devam etmesinin en önemli sebebi insanları kuşatan sosyal, kültürel ve ekonomik rekabet ilişkilerinin her zaman ve mekânda var olmasıdır (Faist, 2003, s. 41). Göç, birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkabilmekle beraber çok farklı sorunlara da sebep olabilmektedir. Toplumsal kurumların tamamında etkisini gösteren göç, göçe maruz kalan bireylerin hayatlarını şekillendirir. Zira göç edenler kendi yaşamları ile alakalı çoğu şeyi yeniden inşa etmek zorunda kalmaktadırlar (Adıgüzel, 2016, 2).

Enternasyonel göç çağdaş dünyada sosyolojik değişimi inşa eden bir etkiye sahiptir. Göç, bir şekliyle sebep veya sonuç biçiminde toplumsal değişime ve ilerlemenin göstergelerinden biri olarak tarihi veya kültürel dönüşümlere imkan veren bir etkidir. Enternasyonel göçlerin reaksiyonuyla bilinmeyen, başka ırklar, başka kültürler, başka idarecilik ve hayat formları inşa edilmekte; globalleşme ile beraber bu farklı formlar çok sıradışı bölgeler haricinde bütün yer küre için kabul edilebilir olmaktadır (Adıgüzel, 2020, s.1). Statü, bir bireyin sosyal yapıda kapladığı pozisyon (eğitmen, din adamı, vb. gibi) şeklinde ifade edilmekte ve yaygın olarak, statü fikrini düşündürmek amaçlı toplumsal rol kavramıyla bir araya getirilmektedir. Daha yaygın tanımıyla statü, toplulukları veya tabakalarının hukuksal, politik ve tarihi kriterlerle derecelendirilip organize edildiği bir, toplumsal katmanlaşma formunu işaret etmektedir (Marshall, 2005, s. 697). Dolayısıyla statü bir bireyin veya topluluğun o toplum içindeki hukuki, politik, kültürel durumu tanımlayan ve kendisine verilen derecedir.

Nitekim göç, toplumsal örüntüye birçok açıdan tesir eden bir ilerleyiş içinde kompleks bir sisteme sahiptir. Dolayısıyla göç ve göçle ilgili geliştirilen teoriler ve betimlemeler sosyoloji, kültür, politika, tarih, iktisadi, milletlerarası bağlantılar gibi disiplinleri ilgilendiren multidisipliner araştırmaların sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 30). Göç araştırmalarında (istemli-mecburi, iktisadi-politik, devamlı-devamsız vs.) pek çok gruplaşma olasıyken en önemli fark iç göç ve dış göç ayrımı olarak kabul edilmektedir (İçduygu & Ünal, 1998, s. 38-39).

Bir sosyolojik olgu olarak günümüzün en önemli konularından biri olan göç sanat alanında da ele alınmış ve sanatsal bakış açısıyla göçle birlikte yaşananlar ürüne dönüştürülmüştür. Bu sanatsal ürünlerde özellikle postmodern dönemde günümüz sanat anlayışı ile ele alınarak

kişileri göçe zorlayan nedenler, göçün sonuçları ve göç süreci ile birlikte yaşananlara dikkat çekme temaları işlenmiştir. Görsel imgeler aracılığı ile sanatçılar göçü ele alarak mekanlar ve nesnelere ifade etmektedirler.

Sanat alanında göçle ilgili çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak çalışma konularının mekan, zaman, iç göç ya da dış göç, göçle birlikte ortaya çıkan imgeler, anlamlar ya da anılar gibi konular olduğu görülmektedir. Örneğin Şükran Moral performansları ile kadın ve göçü ele alırken, Ferhat Özgür ise çalışmalarında kentsel dönüşümle birlikte gecekondular mahallerinde yaşanan dram ve trajediye dikkat çekmiştir. Öte yandan özellikle son yıllarda giderek artan savaşlarla ortaya çıkan sosyal, kültürel, politik sorunların yanı sıra Tammam Azzam, Issam Kourbaj, Husain ve birçok sanatçı savaşların neden olduğu göçlerle ortaya çıkan ait olamamak, terketmek, mültecilik, evinden ayrılmak, gitmek zorunda kalmak gibi temaları sanatsal perspektifle ele aldıkları görülmektedir (Gezer Oğuz, 2020)

Günümüzün önemli sorunlarından olan göçle ilgili güncel sanat pratiklerinde göç ve göçmen olgusu birey ve gruplar üzerindeki yıkıcı veya tahrip edici sonuçlarına yönelik argümanlar barındırmaktadır. Öte yandan bu pratiklerde, yabancı olarak görüldükleri için göçmenlerde geliştirilememiş aidiyet sorunu, göçmen, mülteci, sığınmacı gibi statü sorunlarından kaynaklı netleşmemiş hak ve hukuk arayışları, bellek, kültür, kimlik sorunlarıyla beraber; öteki olmanın getirdiği zorluklara vurgu yapılmaktadır. Yabancı olarak statülendirilmiş göçmenlere algılanan stigma (etiketlenme) ve stigmanın kişiler üzerindeki etkileri de sanatsal performanslara yansıyan konular arasındadır (Schierup, Krifors Karin & Slavnic Zoran, 2015). Çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere gitmek olarak bilinen göçlerin nedenleri gibi çeşitli sonuçları da vardır. Bazen neden, bazen sonuca odaklanan sanatçılar bazen de göç olgusunun ortaya çıkardığı duygusal durumla, duygulara odaklanmaktadır (Gezer Oğuz, 2020).

Kültürün de incelenmesi ve okunması gereken bir gösterge şeklinde değerlendiren Barthes, Çağdaş Söylenler adlı kitabında, kitle kültürünü söylem temelinden irdelemiş ve bununla beraber ideolojik olarak kritiğini yaparken konuyu göstergebilim metodolojisiyle analiz etmiştir (Barthes, 2003). Göstergebilim metodolojisi, muhtemel anlamlandırıcı olayları inşa eden en temel prensipleri ve farklar dizgesini betimlemeyi amaçlamaktadır (Bircan, 2015). Gösteren gösterilene dayanak oluşturduğunda ilişkisel anlamlandırmayı inşa eder. Barthes'a göre anlamlandırma, diğer bir ifadeyle gösterge ve gösterilen arasındaki bağ sözleşimseldir ve büyük ölçüde doğallaşmış olan sosyolojik özellikli bir anlaşma ölçütüdür. Barthes, buradan hareketle dil içindeki göstergelerin randomize bir biçimde meydana geldiğini, dil dışı gösterge kapsamında ise gösterenle gösterilen arasındaki metaforik, benzeşimden temellenen tesadüfî olmayan nedenli bir sistemin var oluşuna dikkat çekmektedir (Barthes, 1993; Bircan, 2015). Barthes'ın anlamlandırma betimlemesi, üretilen pratiklerin üzerinde toplumsal ve randomize bir şekilde oluşmuş kodların analizi ve okunmasında ve göstergelerin çözümlemesinde rehber ve temel öneme sahiptir. Bir sanat yapıtı her aşamada eleştiriye açıktır, tamamlanmış olsa dahi yoruma her zaman açıktır ve yorum sanat yapıtının yapısını değiştirmez. Okur diyalektiğinden metnin yorumcusu ön plana çıksa da aslında metnin gelişimine öncelik verilmektedir. Açık yapıtlardaki yazılar, yapıtlar ve değerler kuramını ilişkilendirmekten çok

sanatsal iletilerle ortaya çıkan ikircikli açıklık, ne yazık ki tarihin her döneminde hemen-hemen tüm yapıtlar için ortaktır (Bircan, 2022) .

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmanın amacı göçle ilgili yapılan bazı görsel sanat pratiklerini Roland Barthes'ın düzanlam (denotation) ve yananlam (connotation) boyutunda göstergebilimsel çözümleme (Barthes, 1993) ile yorumlamak ve literatüre örnek çözümleme pratikleri sunmaktır. Çalışmada göç olgusuna kuramsal dayanak oluşturması için toplum bilim çalışmalarında başvurulan literatür taraması yönteminin yanı sıra göçle ilgili görsel sanat pratiklerinin çözümlenmesinde ise göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Göstergelerin altında yatan anlamı inceleyen göstergebilimsel çözümlemede göstergelerle verilen mesaj ortaya çıkarılır, yorumlanır ve anlamlandırılır. Göstergeleri kavrama, anlama ve anlamlandırma süreci Roland Barthes'ın kuramında "Gösterge", "Gösteren", "Gösterilen" dizgeleriyle ve yananlam-düzanlam bağlamında değerlendirilir. Barthes'in çözümleme şemasında, görsel imge; gösteren, anlam; gösterilen ve gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki göstergebilim olarak ele alınır (Bircan, 2015). Barthes'a göre düzanlam bir gösterenin kişilerin belleğinde canlandırdığı ilk anlamı yananlam ise kişinin kültürel bilgisi içinde değerlendirilerek ortaya çıkarılan ve gösterenin ilk anlamdan farklı olarak anlatmak istediklerini yansıtmaktadır (Kum, 2022; Küçükşen 2020). Gösteren ise, kavramsal olarak özgür bir seçim olarak görülse de, bunu kullanan dilsel topluluk için zorunluluktur. Hangi gösterenin seçileceği dile bağlıdır, bu seçimi birey ve toplum değiştiremez, dil gösterenin nasıl kullanacağı konusunda yönlendirme yapar. Gösterilen nesne ussal bir bağlantı sağladığı için simgeler dizgesi de tartışma kaldırır. Oysa, dilde böyle bir dayanak bulunmamaktadır, çünkü dil nedensiz göstergeler dizgesidir. Bu durum, her türlü tartışma temelini ortadan kalkmasına neden olur (Bircan, 2015).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini göç konulu güncel görsel sanat pratikleri oluşturmaktadır. Tüm çalışmalara ulaşmak mümkün olmadığı için bu çalışmada benzer konu ve içeriklerden oluşan postmodern dönemde yapılan göç konulu sanatsal pratiklerden bir örneklem oluşturulmuştur. Bu anlayışla amaçlı örneklem metodu (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012) ile Halil Altındere, Köfte Havayolları; Ai Wewei, Yolculuğun Kanunu/Seyahat Hakkı/ "Law of Journey/Seyahat Hakkı"; Tammam Azzam, Bon Voyage: New York, 2013; Tammam Azzam, Bon Voyage: Suria, 2013; Bruno Catalano, Marsilya, Fransa, Gezinler serisinden Bruno Catalano, Parçalar, Venedik, 2013" adlı performansları Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme anlayışına göre ele alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde göçle ilgili yapılan güncel görsel sanatsal pratiklerin Roland Barthes'ın teorisine göre "Gösterge", "Gösteren", "Gösterilen", "Yananlam" ve "Düzanlam" boyutları ile çözümlenmesi yapılmıştır.

Halil Altındere-Köfte Airlines

Halil Altındere, 2016 yılında açtığı "Uzay Mültecisi" isimli sergisinde çağımızın en önemli ve temel sorunlarından biri olan göçü ele almakla birlikte, özelde de Suriye'de yaşanan çatışmalar ve savaş nedeniyle ortaya çıkan göç hareketliliğine odaklanmıştır (Çeber, 2018). Altındere, bu sergisinde, ülkelerini terk eden veya terk etmek zorunda bırakılan birey ve toplulukların başka ülkeler tarafından reddedilmeleri, hiçbir yerde kabul görmemeleri veya istenmemeleriyle ilgili düşüncelerini yansıttığı çalışmalara yer vermiştir. Bu düşünce çerçevesinde geliştirdiği performansında mültecilere karşı oluşturulmuş aidiyetçi, kimlikçi ve dışlayıcı ideolojilere dikkat çekerek konuya ironik, alaycı ve eleştirel göndermelerde bulunmuştur.

Sergide yer alan "Köfte Airlines" çalışmasında Altındere, İstanbul-Tekirdağ yolu güzergahında yer alan bir uçak restoranı mekan olarak kullanmıştır. Altındere daha önceden görüştüğü 45 mülteciyi, restoran formuna dönüştürülmüş bir uçağın gövdesinin üstüne konumlandırarak fotoğraflamıştır (Hanson, M. 2018). Çalışmada Altındere, günümüz sanat pratikleri anlayışıyla uyumlu olarak, ne ile yapıldığının değil neden yapıldığı ve hangi önemli sosyal mesajı, mantığı içinde barındırdığı vurgusunu öne çıkaran bir sanatsal pratikle göç ve göçmen sorunsalını gözler önüne sermeyi amaçlamıştır (Çeber, 2018; Elmas & Erikan, 2022).

Görsel 1. Halil Altındere, Köfte Airlines, Viyana, 2016, Fotomontaj.

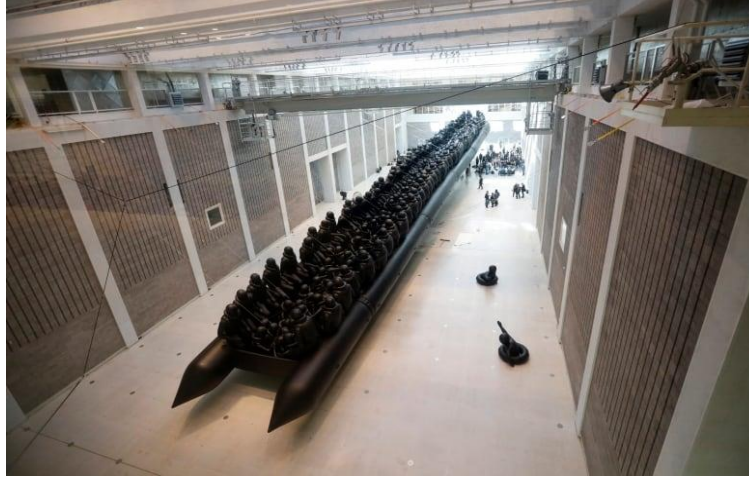
Tablo 1. Köfte Airlines Çalışmasının Göstergibilimsel Çözümlemesi

Gösteren	Gösterilen		Gösterge
	Düzanlam	Yananlam	
Beyaz bir uçak ve uçağın sırtına bindirilmiş insanlar	Taşıma aracı, canlı, renk, metal	Yolcu, yolculuk, gökyüzü, gezgin, mülteci, göçmen, tehlike, belirsizlik, risk, ev, konum, yerleşim alanı, sonsuzluk, gökyüzü, mekansız, beyaz renk umut, barış ve masumiyet.	Savaşlar, çatışmalar veya olumsuz nedenlerle yerlerinden edilen göçmenlerin dışlayıcı ötekileştirici tutumların bir sonucu olarak bir yere ait olamama, Bilinmez, belirsiz ve riskli bir durumun içinde bulunma, Tüm tehlikelere rağmen yolculuk yapma isteği, Savaş ve çatışmalardan uzaklaşarak yeni umutlara, huzura, barış ortamına kavuşma umudu. Yardıma, ilgiye, sevgiye, hoşgörüyeye ihtiyaç duyma.

Çalışma beyaz bir uçağın sırtına, kanadına ve farklı farklı yerlerine yerleştirilmiş veya bindirilmiş ve hatta istiflendirmek suretiyle konumlandırılmış insan topluluklarından veya yolculardan oluşmaktadır (Gösteren). Görselde göçmenler, boşlukta olma hissi veren, özensiz, herhangi bir yere bırakılmış ve her an düşme riski ile karşı karşıya olan insanlar yığınlar halinde beyaz bir uçağın gövdesinin dışına taşarcasına yerleştirilmiştir. Herhangi bir yerde olma, hiçbir yerde olamama ve oraya ait olamama metaforuyla ayakları yerden kesik havada tutulan bu insan yığınları, belirsiz, bilinmezliklerle dolu bir durum içinde görünmekte (Gösterge). Beyaz bir uçağın bilinçli bir tercih olarak kullanıldığı düşünülmekte çünkü özellikle beyaz rengin resmi uçaklarda kullanıldığı bilinmektedir. Renk seçimi, göç sorununa daha resmi, daha kurumsal ve evrensel çözümler üretilmesi gerekliliğine yapılmak istenen vurgu olabilir. Yanı sıra beyaz rengin kullanımı, renk birim açısından değerlendirildiğinde bu uçuşun masumiyeti, temizliği ve umuda doğru bir yolculuk gibi metaforik ifadeler taşıdığına da işarettir (Yan anlam). Bu çalışma ile sanatçı, disiplinler arası bir sorun olarak ele alınan göç olgusuna sanatsal bakış açısı boyutunu kazandırmış ve sanatçı gözüyle göç sorununu gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Özetle, "Köfte Airlines" çalışmasında Altındere, tüm tehlikelere rağmen uçağa tutunup, umuda yolculuk yapmak isteyen göçmenlerin bu yığın halindeki görüntülerine duyarlılıkla yaklaşip empati yapılması ve kimlik, aidiyet, öteki olma gibi potansiyel sorunlar taşıyan bu güncel soruna yetkililerin, paydaşların çözüm üretmeleri gerektiği yönündeki işaretlere dikkat çekmektedir. Yaşanan bu göç kaosu karşısında yetkilileri ve toplumu daha hassas, duyarlı ve empati geliştirmeye davet eden çalışma, tarihsel süreç içerisinde belleklere yerleşmesi yönünde kanıt niteliğinde bir sanatsal dökümantasyon pratiği olarak yerini almıştır.

Çinli sanatçı ve aktivist Ai Weiwei, yakın dönem çalışmalarını ağırlıklı olarak göç ve göçmen sorunları üzerine kurgulamıştır. Zorunlu göçle aralarında bağlantı kurulan çok sayıdaki çalışmalarından biri olan sanatçının Yolculuğun Kanunu adlı çalışması 258 can yelekli figürün yerleştirildiği yaklaşık yedi metre ölçülerinde bir cankurtaran botundan oluşmaktadır. Yolculuğun Kanunu Prag’da ve Sydney’de olmak üzere iki farklı ülkede bir dizi performansla gerçekleştirmiştir (<https://l24.im/eZip>). Dolayısıyla bu iki görselde görülen benzer figürler aynı tema üzerine üretilmiş olsa da farklı yerlerde sergilenerek bu çalışma aracılığıyla göç ve göçmen olgusuna yönelik dünya çapında bir farkındalık ve duyarlılık oluşturabilmek amaçlanmıştır.

Görsel 2. Ai Weiwei ,Prag Ulusal Galerisi (2017), Law of Journey /Seyahat Hakkı”

Görsel 3. Yolculuğun Kanunu/Seyahat Hakkı/ “Law of Journey/Seyahat Hakkı” AiWeiwei, 21.Sydney

Tablo 2. Yolculuğun Kanunu Görselinin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Gösteren	Gösterilen	Gösterge
----------	------------	----------

	Düzanlam	Yananlam	
Koyu renkli şişme botlar ve botlara bindirilmiş insan heykeli	Canlı, insan, su taşıtı, obje, boyut, madde, renk	Ucuz maliyet, mülteci botu, sığınmacı,yolcu, yolculuk, umut,belirsiz, kir, karanlık	Sınırlı bir yaşam alanından başka bir sınırlı yaşam alanına yer değiştirmek operasyonu- göç- /mülteci probleminden kaynaklı kültürlerin uyumsuzluğu
Koyu renkli insan figürleri/heykelleri-Renkli giyimli açık tenli insanlar	Canlı, kadın, erkek, cinsel kimlik,birey	Öteki,işçipazarı,se rvis aracı, insanpazarı, göçmen krizi	İşgücü isdihdamı ve ucuz emek – açık tenli emperyalizmin , koyu tenli kültür üzerine mutasyon girişimi
Üç taraflı metal direkli tepeden ışıklı sahne, platform, beyaz zemin	Metal, obje, sayı	Alış-veriş merkezi, vitrin, sahne, sergi, galeri, iş merkezi, seyirlik, beğeni, egemen	Çerçevesi belirlenmiş, sınırları çizilmiş ucuz emek üzerinden bir beğeni ve pazarlık platformu

Ai Weiwei, Yolculuğun Kanunu isimli enstalasyonunda, mülteciler üzerinde işlediği göç olgusunu, insani değerler odağında irdelemektedir. Sanatçı, bu çalışmalarını Yunanistan'ın Lesbos adasında bulunan mültecilerle bir süre yaşayıp, deneyimledikten sonra pratiğe geçirmiştir. Dolayısıyla çalışma, gerçek ortamda sorunun incelenip, analiz edilmesiyle inşa edilmiştir. Kendi de bir göçmen olan ve bir göçmen gibi ülkesinden uzakta yaşayan ve benzer koşullarda hayatını sürdüren sanatçı yaşanan bu durumu "Mülteci sorunu yoktur, insanlık sorunu vardır" ifadeleri ile açıklamaktadır.

Yolcuğun Kanunu adlı çalışma (Görsel 1) ilk olarak Mart 2017'de Çek Cumhuriyeti'nin Prag kentindeki Ulusal Galeride tanıtılmıştır. Sanatçının bugüne kadar yaptığı çalışmalarının içindeki en büyüklerinden biri olan bu devasa bot, mültecileri Akdeniz'de taşıyan gemilerin kullandığı kauçuktan yapılmıştır (<https://124.im/IvbznUl>). Ai Weiwei bu çalışmada, göçmenlerin evlerini, vatanlarını, yaşam pratiklerini terk ederek kaçır gibi belirsiz bir geleceğe doğru giderlerken yaşadıkları drama dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Ai Weiwei Prag temalı çalışmasının bir benzerini bir de Sydney Bienali'nde teşhir etmiştir (Görsel 2). Çalışmada, günümüzde çatışmalar ve savaşlar nedeniyle hayatlarını kaybetme pahasına bu botlara binerek evini, yurdunu, yakınlarını geride bırakıp bir belirsizliğe doğru giden, yolculuklarını tamamlayamadan bu ucuz, güvensiz taşıtlardan sulara gömülerek hayatlarını kaybeden göçmen dramı ile ilgili göstergeler yer almaktadır (<https://124.im/Ecoj>).

Ai Weiwei çalışmasıyla, Akdeniz'i geçerek karşı kıyıya oradan da Avrupa'ya veya dünyanın görece daha güvenli bölgelerine gitmek isteyen ancak bunu gerçekleştiremeden bu sulara gömülerek hayatlarını kaybeden binlerce mülteciyi anmaktadır. Weiwei, göçmenlerin geçiş rotası olarak kullandıkları bu yollarda ve bölgelerde farklı ve çok kapsamlı video çekimleri yaparak çalışmalarına kaynak oluşturmuştur. Sanatçının göç üzerine Yolculuğun Kanunu dışında birçok çalışması solo ve sergi çalışması olduğu bilinmektedir. Berlin'de Konzerthaus'un sütunlarını Lesbos'tan topladığı 14.000 turuncu can yeleğiyle giydirdiği enstalasyonu da bu anlamda yaptığı diğer önemli çalışmalarından bir tanesidir (<https://124.im/1Mt>). Solo çalışmalarının yanında göç ve göçmen sorununa odaklandığı çok sayıda sergisi de bulunmaktadır.

Kompozisyonu kapalı bir formda teşhir edilen Ai Weiwei' in "Yolculuğun Kanunu" adlı enstalasyonu yedi metre uzunluğunda devasa bir şişme bot ve bota istiflenmişçesine yerleştirilmiş mültecileri temsilen gerçek insan boyutlarında iki yüz elli sekiz figür oluşturmaktadır (Gösteren). Göçmen krizi, mülteci, bilinmezlik, umut, tehlike, can pazarı gibi birçok yan anlamı barındıran bu performansıyla sanatçı, günümüzde bir kaosa dönüşen göç ve zorla yerinden edilme konularının mültecilerin günlük ve sıradan hayatlarından ve rutinlerinden zorla koparılacak süratle farklılaşmaya, doğalarına aykırı mekanlarda, coğrafyalarda ve sosyolojilerde yaşamlarını parçalayarak, ayrıksı bir konumda yaşamaya zorlanma sorunsalına işaretler göndermektedir (Gösterge). Botta bulunan tüm figürlerin birbirine bakar ama seyirciye dönük pozisyonda olmaları ise muhtemelen ortak sorunu yaşayan kişilerin iç dinamikleri ile hareket ettiklerine olan vurgudur. Bu pozisyon kendisiyle birlikte taşınmaz olanı da yani manevi kültürünü ve belleğini de taşımış olduğu şeklinde de okunabilir.

Çalışmalarında ağırlıklı olarak insani problemlere vurgu yapan ve öznesini insan teması üzerine kuran sanatçı küresel ölçekli beşeri sorunlar ve birey temel hak ve özgürlükler üzerine odaklı ürünler ortaya çıkaran çalışmasında kullandığı her bir objenin rengi durumun belirsizliğinin, kokuşmuşluğunun ve kirli yüzünün bir göstergesidir. Sanat objesi olarak günlük yaşamlarından kopartılarak devasa bir bota doluşturulmuş bu toplulukların rengi hem gelinen coğrafyayı imlemekte hem de ileriye yönelik beklentileriyle ilgili belirsizliklerini imlemektedir. Göçmene dair her şey karanlık, paslı ve koyu renktedir. Botun yerleştirildiği mekan modern ve ışıltılı yapı bir alışveriş merkezini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bir takas objesi bir anlaşma metası göstergesinin vurgusuna dikkatleri çektiği düşünülmektedir. Modernizm vurgusu olarak kabul edilebilir raylı sistemle ışıltılı ve sınırlı bir ortama doğru yol alan bu koyu renkli topluluk kapital vurgulu bir söylem içinde ucuz ve aykırı bir istismar objesi olarak yer almaktadır. Sınırları çizilmiş rotası belirlenmiş, etrafı demirden çağdaş bir mimari yapıyla çevrelenmiş bir platformda sergilenen bot üzerinden verilen mesajın ise bu sorunun günümüz çağdaş dünyasında yaşandığını işaret eden diğer bir göstergedir. Demir almış bu bota sıkıştırılarak istiflenmiş, mültecinin gerçek problemin üzeri örtüldüğüne konunun uluslararası platformda çözümden uzak, aldatıcı görüntülerle servis edildiğine vurgudur. Daha derinlikli bir sorun olduğuna dikkat çekmek istenmektedir. Ancak bu görüntüyle sanatçı bu kadar önemli bir konuyu daha çok seyirlik, bir teşhir ürünü konumunda sunmaktadır. Bu topluluğun alıcısını ve egemenini ise ışıltılı, hareketli platformda, ferah, rahat bir ortamda göstermektedir. Modern köle pazarı sahnesinde dolaşan ve istediği açıdan görüntü alabileceği egemeni ise geniş ve konforlu bir açı ile vermektedir. Göçmenleri taşıyan bot ve bota verilen koyu pas rengi aynı zamanda zamanla bellekler üzerinde oluşacak

deformasyonun göstergesidir. Aynı zamanda göçmenlerin renksizliği ve seyircinin renkli giysileri de kültürler arası farklılıkları ve benzemezlikleri sembolize eder. Bu koyu renkli göçmenlerin koyu renkli bottaki görüntüsü batı toplumlarının yerli toplumlar üzerindeki yıkımı ve deformasyonun göstergesidir (Gösterge).

Küresel bir sorun olan göç insanlık tarihi boyunca dünyanın birçok bölgesini etkilemiş olsa da, özellikle koloni/sömürü coğrafyalarında ve büyük kıyım ve savaşların yaşandığı bölgelerde, zorunlu göçler ve sonuçları insani olmayan bir şekilde yaşanmaktadır. Göç eden bireyler ve/veya gruplar göç ettikleri toplumlar tarafından kabul ve onam almak konusunda sıkıntılara ve istenmeyen durumlara maruz kalabilmektedirler. Göç alan toplumlar göçmen statüsündeki bireye normal olmayan birey ve öteki şeklinde bir tutum geliştirebilmekte ve toplum kendi normalini tanımlamak adına normalliğin aksini, anormalliği özellikle oluşturabilmekte ve sonuç olarak kendi hakimiyetini ve egemenini inşa edebilmektedir (Çabuklu, 2006). Böylece ulusal ve uluslararası güçler tarafından milliyetçilik hisleriyle ötekileştirilen göçmenin kültürel, toplumsal ve iktisadi uyumu için çeşitli önlemler ve çalışmalar yapılsa da bu tür girişimlerin ağırlıklı olarak göçmenleri kontrol altında tutma stratejileri olarak kalmaktadır (Harvey, 2013). Özet olarak göçmen statüsündeki bireylerin göçmek zorunda bırakıldıkları toplumlar tarafından ötekileştirilmesi ve siyasi politikalarla baskılanması, bu bireylerin sorunlarını artırarak devam ettirmektedir.

Weiwei'nin performanslarını farklı yapan küresel çaplı konular üzerine yaptığı işlerdir. Çalışmalarını toplumsal bellekleri referans aldığı göstergeler veya yan anlamlar dizgesine taşıyarak, bilinç yüzeyine çıkarabilme hedefiyle kurgulamaktadır. Bunu yaparken insanlık tarihi için geniş ve yaygın sonuçları veya yansımaları olan evrensel mitler ve kodları kullanmaktadır. Bu sorunları çalışmalarında yaptığı pratikler aracılığıyla günümüz sanatına aktararak globalleşmiş insani ve kültürel değerlerin, koşullar ne olursa olsun terk edilemeyeşine, bireyden-topluluklara, yerelden-küresele insani bileşenler temelinde paydaşlığa vurgu yapmasıdır.

Kültürel veya tarihi kimlikleriyle göçmenler gittikleri yerlerde uyum sağlamaları konusunda farklı boyutlarda sorunlar yaşayabilmektedirler. Uyum hem göçerler hem de ev sahipleri açısından iki taraflı olarak yaşanabilmektedir (Entzinger & Biezeveld, 2003, s.7-8; Castles, 2008 s.1572). Dolayısıyla göç sadece konu olanın entegrasyon sorunu olmakla kalmaz aynı zamanda ev sahibi olan toplum için de ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Zamanda ve mekanda toplulaştırma, oluşturacağı filtrasyon etkisiyle bireyleri dahil olacağı gruba yeniden entegre olmaya zorlayan veya zorlamayan mekan değiştirmeleri ayrıştırmaya yol açmaktadır. Böylece göç, bireyleri yeni bir gruba yönelten dolayısıyla uyum sağlama problemine maruz bırakan bir mekan, coğrafya, konum değiştirme olabilmektedir (Tekeli, 2008). Dolayısıyla göçmenlerin nasıl bir yurttaş ve nasıl bir vatandaşlık algısına sahip olmaları olmaları gerektiği konuları sorunlara neden olabilmektedir.

Tammam Azzam- İyi Yolculuklar (Bon Voyage)

Yakın dönem çalışmalarının doğasında değişmez bir biçimde var olan rahatsızlık verici ve kışkırtıcı bir durumun olduğunu iddia eden sanatçı, "Bon Voyage / İyi Yolculuklar" serisinde yer alan altı çalışmasını da bu kategoride görmektedir. Bon Voyage adlı çalışmasıyla ilgili,

New York, Londra, Şam, Cenevre, Paris ve Beyrut kentlerinin üstünde birbirinden farklı renklerden oluşturulmuş yüzen bir balon demetine asılı bir formda betimlediği savaşta yıkılmış bir binayı kendi sanatına obje olarak almıştır.

Bon Voyage çalışmalarının bir boyutu, başka yerlerde olmanın düşünüyü geliştirme, konforlu bir yaşam veya mutlu bir ana gidebilme düşüncesiyle ilgiliyken, diğer bir boyutu ise, bu çalışmalarda yer alan bu kentlerin Suriye'nin yakın tarihinde veya daha genel bir ifadeyle Arap coğrafyasının yakın tarihinde oynadığı rollere işaret etmektedir.

Sanatçı, İyi Yolculuklar adı altında ürettiği çalışmalarıyla dünya çapında bu ve benzeri felaketlerde küresel bir tepkinin, hassasiyetin veya duyarlılığın gelişmesine rağmen ülkesinde yaşanan bu duruma karşı global ölçekli ve etkili bir tepkinin oluşmamasına, küresel bir ilgisizliğe veya bir empatinin kurulamamasına karşı hissettiklerinin yansıması şeklinde görülebilir. Azzam, mensubu olduğu coğrafyada yaşanan acılara, yıkımlara ve ölümlere karşı küresel bir sessizliğin yaşandığına dikkat çekerek bu soruna etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesi başta olmak üzere eşit, empatik yaklaşım ve evrensel değerlerle yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir.

Tammam Azzam, ülkesindeki çatışmalar ve savaştan dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalarak önce Dubai'ye oradan da Almanya'ya göç etmiş bir Suriye yakın dönem sanatçısıdır. Azzam, hibrit bir sanat anlayışına sahip olmakla beraber melez bir form inşa etmiştir. Bundan dolayı yakın dönem çalışmalarında, ülkesindeki politik ve toplumsal karışıklıkları ve Suriye'yi büyük yıkımlara götüren şiddet sarmalını araştırmak amaçlı dijital medya ve sanat tarihinde yer alan önemli çalışmalardan referanslar bulunmaktadır. Azzam, global ikonografiden (medyalaştırılmış görseller, sanat tarihine referanslar vb.) alıntılar yaparak veya esinlenerek dijital biçimlerini sosyal bağlantılarla sistemli bir şekilde paylaşmaktadır. Sanatçının Suriye Müzesinde yer alan çalışmaları, Suriye gerçekliğini kıyaslamakta, güncel gelişmelere veya konulara ilgiyi, anlayışı ve görünümü analiz etmekte ve sanatın sorgulayıcı özelliğini ortaya koymaktadır (<https://en.syriaartasso.com/artists/tammam-azzam/>).

Görsel 4. Tammam Azzam, Bon Voyage:New York, 2013.

Görsel 5. Tammam Azzam,Bon Voyage:Suria,2013,

Tablo 3. İyi Yolculuklar Görselinin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Üzerinde dumanlar yükselen Dünya Ticaret Merkezi	Bina, isyeri, ofis, mekan, ev	Para, ekonomi, ticaret, sermaye, sınıf, kapital, resmi ölüm, kitlesel ölüm, kan, mezar, korku, duman, dehşet, Kaos, karanlık, uçak, insan, ABD, New York, duman, Savaş, 11 Eylül, çılgılık, koşuşturma, gürültü, yangın, kir,	Savaş
Havada asılı olan yıkık bir bina	Yapı	Terkedilmiş, yitirilmiş, yersiz, yurtsuz, köklerinden koparılmış, arayış, aidiyet, ölüm, deprem, çöküntü, anı, aile, vatan/vatansız, yurt/yurtsuz, mekan/mekansız,	Bağlamsal olarak bir yere ait olamayan Göçmen
Renkli destesi	balon sıcak hava veya gazla yükselen nakil aracı	Yolculuk, seyahat, arayış, yol, hareket, göçmen, ait olmayan, gezgin, güvenli olmayan, havada süzülen, çok renkli, çocuk oyuncağı, çok kültürlü, çok uluslu, çok kimlikli, eğlenceli, oyun topu, eğlence ve süs objesi, hediye paketi, algı, kutlama.	Suriyede savaşlarla çatışmalarla yıkılmış bir binayı taşıyan bu balonlar, Suriyenin bağlamsal, tarihsel ve kültürel göstergesini temsil etmektedir.

Tammam Azzam'ın Bon Voyage adlı serisindeki çalışmalar, dünya çapında önemli kabul edilen merkezlerin dijital platformlarında oluşturulmuştur (Görsel 4). Sanatçı, New York ve Suriye kentlerini ele aldığı bu iki çalışmada, ortak noktalara metaforik anlamlar yükleyerek bilinçaltına çağrışımlar göndermiştir. New York görselinde Suriye'nin başkenti Şam'ın sokaklarında havada bir deste renkli balonla savaştan dolayı yoğun zarar görmüş, yıkılmış, harap olmuş, bir yerden bir yere doğru taşınan yıkık, çökük bir bina temasına yer verilmiştir. Aynı görselde dijital platformda, bombalanarak yıkılmış ve çok sayıda kişinin ölümüne neden olmuş 11 Eylül saldırıları konu alınmıştır (Gösteren). Gerek Suriye'de yaşananlar gerekse New York'ta yaşananların tüm insanların yaşadığı ortak gökyüzünü kirlettiği ve bu durumun tüm dünya insanlarını olumsuz etkilediği, savaşın ve/veya saldırıların yakıcı yıkıcı etkilerinden tüm dünya insanların zarar gördüğüne/göreceğine dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada aynı zamanda sanatçı, yıkılmış, harap olmuş bu bina metaforu üzerinden Suriye'de yaşananlara gereken özen ve ilginin gösterilmediğine de göndermede bulunmuştur. Azzam bu çalışmasında 11 Eylül İkiz Kule saldırısını da kullanarak, bu olaya karşı oluşan hassasiyet ve karşı duruşun kendi ülkesi için geliştirilmediğine değinmiş ve empatinin sadece bazıları için değil herkes için olması gerektiğini vurgulamak istemiştir (Deniz, 2015). Böylece, sanatçı seyirciye bir yandan Şam cadde ve sokaklarından sökülmiş, mücadelelerden veya savaştan hasara uğramış bir binayı, diğer yandan da New York'un İkiz Kulelerinden yükselen siyah dumanı izlettirerek yaşanan bu insanlık dışı durumlara dünyanın ortak tavır alması, her iki duruma da ayırım yapmaksızın gereken hassasiyetin gösterilmesi ve acıda ortaklaşılması gerektiği mesajını vermektedir. Azzam bu çalışmaların özellikle New York'ta yaşanan saldırıya tüm dünyanın benzer bir duyguda kurduğu birlikteliğin başka yerler için

olmamasına veya bir empati yoksunluğuna yönelik üretilen işler olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Suriye’de yaşanan çatışmalar, savaş ve giderek derinleşen şiddet Azzam’ın çalışmalarındaki sanatsal üretim ve sanatsal temanın belirlenmesi üzerinde etkili olmuştur. Dijital sanatın ilerleyişi de bu anlamda kendisi için kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Yaptığı çalışmalarını dijital platformlarda paylaşması, yaşanan bu problemleri aktarma ve görünür kılma fırsatı vererek küresel boyutta bir farkındalık yaratma fırsatını değerlendirmesini sağlamıştır. Sanat tarihi içinde yer alan önemli çalışmalardan alıntılar yaparak sokak sanatı performanslarına da yer veren sanatçı, dijital ve kamusal alanı bir araya getirerek ikisinin de doğasında var olan genele ulaşma ve bastırılmayan yönünü sanatının teşhir mekanı formuna dönüştürmüştür (<https://www.vancouverbiennale.com/resident-artists/2015-residency-artist-tammam-azzam/>).

Bon Voyage: New York’da çöken, yıkılan veya devrilen bir binanın, 11 Eylül’de terör saldırısı düzenlenen Dünya Ticaret Merkezi’nin yakınında bulunmaktadır. Bombalanmış bu yapının döküntüsünün yanında masumiyeti imleyen balonların bulunması yüzlerce hayatı ve öyküyü çağrıştırmaktadır. Azzam:” Bu zor dönemlerde elimden gelebilecek tek şey, bu durumu global ölçekte duyurabilmek ve konunun en doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilmektir. Tanıklık ettiğim bu çağın bir bireyi olarak ve sanatçı kimliğimle, kişiliğimle veya sorumluluğumla bu gelişmeleri çağrışımlar eşliğinde, düşündüren, sorumluluk ve empati duygularını harekete geçiren işler üretebilmektir,” (Seaman, 2015) ifadeleriyle konunun önemini açıklamaktadır. Sanatçı Bon Voyage adlı serisinde New York, Suriye, Cenevre, İngiltere, Beyrut gibi dünya merkezlerinde bulunan önemli yapıların görsellerinin yanı sıra başında süzülen Suriye’de savaştan dolayı yıkılmış bir binanın görselini dijital platformda bu binalara eklemeyerek güçlü bir farkındalık oluşturmayı hedeflemiştir. Sanatçı, performansını, batı dünyasını tanıklık ettiği içinde bulunulan ana dair gelişen yaşam pratikleri hakkında en doğru bir biçimde haberdar etmek üzerine kurmuştur.

Azzam, bu dizinin çatışmacı ve rahatsızlık verici olduğuna dikkat çekerek,” Bu çalışmalar aynı zamanda başka bir yerlerde olmayı hayal etme, mutlu ve huzur içinde olma veya mutluluğun ve huzurun olduğu yerlere gidebilme düşüncesi hakkında olduğunu ifade eder. Ülkesinin içinde bulunduğu bu zor duruma yönelik yaşadığı acıyı sanatına taşıyarak, bu durum ile ilgili evrensel bir boyut ve farkındalık oluşturmak ve bu durumu en doğru ve anlaşılır şekilde anlatabilmek evrensel bir vizyon oluşturmayı ummaktadır.

Bruno Catalano-Göç

Fas doğumlu olan ancak ailesiyle Fransa’ya göç eden Bruno Catalano’nun çalışmalarının temasını ağırlıklı bir biçimde göç oluşturmaktadır. Sanatçının çalışmalarını oluşturan enstalasyonlarda ve heykellerde biçimlenen bu durumun da etkisi görülmektedir. Gezinler adlı dizisiyle tamamlanmamış eksik bırakılmış Catalano’nun heykelleri 2013’de Marsilya sokaklarında teşhir edilmiştir. Burono tarafından yapılan bu heykeller, seyircisiyle sessiz ve sözsüz bir iletişim kurmaktadır. Bu heykeller, yanından gelip geçen insanlarla sözsüz bir diyaloga girer.

Görsel 6: Bruno Catalano, 2013, Marsilya, Fransa, Gezinler serisinden

Görsel 7: Bruno Catalano, 2013, Parçalar, Venedik.

Tablo 4. Gezinler Görselinin Göstergibilimsel Çözümlemesi

Gösteren	Gösterilen		Gösterge
	Düzanlam	Yananlam	
Kıyıya yerleştirilmiş elinde bavullu yarım kalmış erkek figürleri	Canlı İnsan, Taşıma Aracı	Eşya Yolcu, Ziyaretçi, Bir yerden gelip başka bir yere giden, Güçlü, Direngen.	Bir yerden diğer yere gittikçe eksilen, azalan ve dağılan ancak yine de dik duruşunu bozmayan ve oluşmuş bu boşlukları ulaşacağı yeni yerlerde doldurmayı yani uyumu sağlamaya çalışan göçmen.

Araştırmaya konu olan çalışmalardan bir diğeri olan Bruno Catalano'nun gezinler serisinden iki çalışmasının merkezinde elinde yolculuk çantası taşıyan denizden karaya doğru hareket halinde orta yaş, sağlıklı görünümlü koyu tenli erkek figürleri yerleştirilmiştir (Gösteren). Bu figürlerin arka planında deniz, ufukta kalmış yerleşim alanları ve ayaklarının hemen dibinde yeni bir kara parçası yer almaktadır. Birinci görselde tek bir erkek figürü varken, ikinci görselde üç tane tekrarlı figür görünmektedir. Bu üç figürden en gerideki figürün sadece ayakları ve çantası varken, ikinci figürde ayakları, çantası ve vücudunun bir bölümü görülmektedir. Öndeki figürde ise diğer iki figürde olan tüm parçalarla beraber bir de başının eklendiği görülmektedir. Bu figür diğer iki figüre oranla biraz daha tamamlanmış gibi dursa da devam eden bu belirsiz yolculuk içinde hem eksilip hem eksilen yerlerini yeniden onarıp,

doldurmaya çalışarak devam edecek olan bir karakterin göstergesi şeklinde okunabilir. Çünkü ortak bir tema üzerine kurgulanan Catalano heykelleri deniz aşırı yolları kat ederek Avrupa'ya ulaşan göçmenlerin, seyyahların veya gezginlerin hikayelerinden inşa edilmiştir. Ellerindeki yolculuk çantaları, bir yerden ayrılmayı veya bir yere varmayı ve yeni bir yere yerleşmenin göstergesidir. Çünkü çanta bir yolculuk göstergesidir. Seyirciye bu gösteren üzerinden, kesintisiz bir hareket, telaş veya devinim durumunda olan erkek figürüyle yolculuklara çıkmanın düzenlam ve yananamlarıyla gösterilen yolculuk sonucunda, buna maruz kalan bireyin, bitmeyen yolculuğu çağrıştırılmak istenmiştir. Çanta aynı zamanda bir iç yolculuğun çağrışımı olarak da metaforik bir anlam taşımaktadır. Çağrışımlar üzerinden ilerleyen seyirci zorunlu ya da keyfi bir biçimde evini, yurdunu veya doğal yaşam ortamını terk ederek farklı ve yeni yerlerdeki yeni başlangıçlara doğru yol alır. Dolayısıyla yanında ayıramadığı manevi veya soyut yaşam pratiklerini de koyduğu bu çantayla biraz eksik biraz yitik yol aldığı bu yolculukta bırakılmış boşlukları başka başka deneyimlerle doldurabilme umudunun göstergesi olarak betimlenmektedir. Tamamlanmış yerler bireyin birlikte götürdüğü kendi bir tarafıyken, boş bıraktığı yerler ise bu seyahatte yol aldıkça eklemleyeceklerinin göstergeleridir. Birey bu yolculuğa bir alış veriş veya değiş tokuş olgusuyla çıkmaktadır. Kültürel unsurlarını da yanına alan birey veya topluluklar yol aldıkça etkileşime geçerek hem dönüşürler hem de dönüştürürler. Bu dönüşüm iki taraflıdır. Figürlerin hepsinde çanta kadar dikkat çeken bir diğer gösteren ise ayakların yere sıkıca basıyor olmasıdır. Bu da bu yolculukta bireyin kendisiyle birlikte getirdiği tarihsel mirasına olan bağlılığının göstergesidir. Ayakları yere basan sağlam, dik ve kendinden emin bir yolcu, dünün yolcusu, geçicisi statüsünde iken, bugününün ev sahibi olabilmektedir. Geri planda görülen deniz ve kara parçası gösterenleri ise deniz yoluyla gelen bu yolcuların, köklerinden duygusal kopuşun olası olmadığına bilinçaltının hala oralarda olduğuna yönelik kodlar barındırdığının işaretidir. Bu statüde bulunan birey veya toplumların ayrıldıkları veya zorunlu terk ettikleri yerleri aslında geride bırakmış gibi görünseler de arkasında görünen bu flu görüntülerle yaşam köklerinin inşa edildiği yerlerden tam olarak kopamadıklarının birer göstergesi olarak anlaşılmaktadır.

Catalano'nun çalışmalarında yarım bırakılmış, tamamlanmamış veya eksik kalmış görüntüler farklı düşünceleri akla getirmektedir. Çalışmalardaki değişmez şey Catalano'nun içselleştirdiği göç pratiğinin veya duygusunun kendi çalışmalarında belirleyici olduğudur (Girgin, 2019). Geride bırakmak, bu nedenle yoksun veya eksik kalmak, gittiği yeri yadırgama, yabancı olma, aidiyet geliştiremememe veya eksik kalma, zorunlu veya mecburi ya da gönüllü göçe maruz kalınmış durumlara vurgu yapılmıştır (Gösterge). Çanta görseli üzerinden seyirciye verdiği anlam oldukça duygusal göstergeler ifade etmektedir. Çanta; yolculuklar, yollar, mesafeler, taşınma, anı deposu şeklinde görülmektedir. Catalano'nun, Ayşe İsa Ede'ye verdiği bir röportajında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “ Eski veya tamamlanmamış bölümlerin bana anlattığı çok farklı duygular vardır. Fas'tan Fransa'ya sürgün olmak, arkamda vatanımı, her şeyimi terk etmek mecburiyetinde kalmamı, köklerimden sökülmüş olmamı hissettirir bana. Bununla beraber yaşamın akışını ve zamanın hayatlarımıza nasıl etki ettiğini işaret etmektedir. Hayattaki yitirdiklerimizi yine de ayakta kalıp devam edebileceğimizin mecburiyetini anlatmaktadır.” Sanatçı insanları gezgin hayatları içinde neredeyse bir gezgin gibi gören Catalano bu durumu “ Hayatınıza devam ettiğiniz yeri hiç istemeden terk etmek zorunda olmanız veya oradan ayrılmanız üzücü ve artık bir seyyahsınız. Hayatın içinden geçiyorsunuz. Hepimiz farklı kişileriz ve hiç kimse diğeriyle

aynı değildir. Tıpkı duruşlarımız gibi. Üzerlerindeki giysiler ayrı olsa da onun gezginleri her zaman onurlu dik bir duruşa sahiptir” ifadeleri ile açıklar (Ede, 2018).

Catalano'nun çalışmalarında geliştirdiği 'eksik olma' formu kendiliğinden ve rastlantısaldır. Sanatçı 2004 yılında yaptığı Cyrano heykelinde daha sonra eksik veya hatalı bir durum olduğu gözüne çarpar ve üstünde çalışmaya başlar. Bu durumu çalışmanın göğsünde bir boşluk oluşturarak düzeltmek isterken oyuğun giderek büyümesi sonucunda ortaya kendiliğinden ve rastlantısal gelişen bu durumu diğer çalışmalarına da uygulamaya başlamıştır. Sanatçı tamamen tesadüfe bağlı gelişen bu durumu bir yenilikçi tavrıyla 'Gezginler Serisi'ni oluştururken kullandı. Gezginler dizisi on ayrı parçadan oluşmaktadır. Marsilya'da göçmenleri, geçici olanları, yolcuları, seyyahları ve evden ayrılmanın anlamını deneyimlemiş olanların anısına onları bu dik duruşlarından dolayı onore edip gururlandırmak amaçlı yapılmış bir dizi çalışmadır (Smithe, 2017). Sanatçı bronz heykellerini yaparken birçok önemli parçasını özellikle eksik bırakmıştır. Çalışmanın ağırlık merkezi ya bir kol üzerine ya bir valiz veya bir bağlantıyla yere sabitlenir. Figürler birer seyyah olduğu göstergesiyle betimlenen figürler ellerinde birer çantayla betimlenmişlerdir. Bu tutumuyla sanatçı bavul veya çantalarıyla devingen bir durum içinde, çatışmalardan, savaşımlardan veya yıkımlardan dolayı zoraki bir göçe dahil olmuş bireyler olarak değil birer gezgin şeklinde betimlenmektedir. Çantaları sırtlarında dolaşan bu yabancıların kendileriyle birlikte çantalar dolusu elbiseler, eşyalar ve en önemlisi sahip oldukları öyküleriyle birlikte birer gezgin olduklarına vurgu yapmaktadır. Göçü deneyimlemiş bir sanatçı olarak Catalano bunu en derin ve en duygulu gerçekliğiyle çalışmaları aracılığıyla aktarmaktadır. Bu kadar zorlu hayatlardan verdiği gerçek kesitlere rağmen figürlerin gayet dik ve onurlu betimlenmiş beden dilleri ve duruşlarıyla kendilerini ve varlıklarını gizlemek yerine görünür kılmaktadırlar.

Göç ve göçmen kavramına konjonktürel bir perspektifle yaklaşan Catalano, eleştirel bir tavırla sosyolojik bir dilin analizini yaparak resim diline dönüştürmüştür. Elbette bu sadece sosyolojinin konusu değildir; tarih dil bilim, felsefe, psikoloji ve hatta halk sağlığı, iktisat, hukuk ve eğitim bilimlerinin ve aslında neredeyse tüm disiplinlerin sorunudur. İçinde bulunulan çağın en temel sorunu haline gelmiş göç ve göçten kaynaklı küresel sorunlar üzerine görsel sanatlar diliyle yapılan dokunuşlarla, göç sorunsalı, sanatın gücünü de arkasına alarak problemin görünürlüğünü, rahatsız edici, dikkat çekici ve gündeme taşıyıcı göstergeler üzerinden işlenmektedir. Sanatçı, göçmenlik ve mülteciliği temsil eden sembolik göstergelere başvurmuştur. Bot ve İnsan figürlerinden oluşturulmuş gösterenleri üzerinden mülteci sorunu ve modern zamanların göstergelerine uzanan çalışmada göçmenlik ve mülteci anlatısı özelinde, performansta yer alan her bir figürün sistemsel ilişkileri, rolleri ve ima ettikleri ideolojik anlatı boyutunu açıklamaktadır. Ayrıca bu performans aracılığıyla toplumlar arası düzlemdeki eşitsizliklere de dikkat çekilmektedir. Sanatçı performansıyla uluslararası bir soruna dönüşen yerinden edilme, çatışma ve dolayısıyla zoraki göçün olası sonuçlarından doğacak entegrasyon zorluğunun varlığına bağlamsal perspektiften veri sağlanmaktadır.

Sonuç

Sosyolojik bir olgu olarak göç, insanlık tarihi boyunca bağlamsal açıdan birçok disiplin tarafından inceleme konusu olarak önemini sürdürmektedir. Göç, sonuçları itibariyle ele alındığında insanlığın farklı ve yeni yaşam alanları edinme ve farklı deneyimler geliştirme ve yeni pratikler üretme gibi ortamların oluşmasına yol açabilmektedir. Yeni yaşam dinamikleri,

yeni uygarlıklar, yeni kültürler edinirken birey ve toplum mevcut kültürlerle de uyum ve entegrasyon sağlama çabası içine girmektedir.

Çağlar boyu yaşanan göçler, globalleşen dünyanın etkisi ve dönüşen dünya devinimleriyle beraber önemli bir problem haline gelmiştir. Bu problemler, ülkeler açısından özellikle iktisadi, güvenlik kaygısı benzeri toplumsal sebeplerle meydana gelmektedir. Göç eyleminde bulunan kişilerin, özellikle de mecburi veya zorunlu göç durumunda olan kişilerin hayatlarında sarsıntı, stres veya travmalara sebep olabilecek dramatik durumlar gelişebilmektedir. Bu çalışmada literatür taraması ile elde edilen kuramsal bilgi ışığında göç olgusu ve göçle ilgili günümüz sanat pratikleri olgusu sanatsal bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu amaçla, Halil Altındere, Köfte Havayolları; Ai Wewei, Yolculuğun Kanunu/Seyahat Hakkı/ "Law of Journey/Seyahat Hakkı"; Tammam Azzam, Bon Voyage:New York, 2013, ; Tammam Azzam, Bon Voyage: Suria,2013,;Bruno Catalano, Büyük Van Gogh, 2013, Marsilya, Fransa, Gezginler serisinden Bruno Catalano, Parçalar, Venedik, 2013" adlı performansları ele alınarak bu pratiklerin toplumsal kodlar, tarihsel izlek, metaforlar ve Barthes'in göstergebilimsel yaklaşımı temelinde çözümlemesi yapılmıştır. Yapılan bu analiz ve çözümlemelerle göç ve göçmen olgusu bütün pratiklerde ortak göstergeler olan savaşın yıkıcı tahrip edici fiziksel görüntülerinin yanında kişilerin bulunduğu yaşam alanını terk etmeye zorlayıcı, yaşanan bu göçlerle birlikte dışlanma, yoksulluk, öteki olma gibi görünmeyen durumlar belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu pratiklerde sanata yansıyan boyutları ile söylenmek istenen, yabancı olarak görüldükleri için geliştirilememiş aidiyet sorununa; göçmen, mülteci, sığınmacı gibi statü, netleşmemiş hak ve hukuk arayışlarıyla bağlantılı sorunlara; bellek, kültür, kimlik, stigma algısı ve ötekileştirilmeyle ortaya çıkan sorunlara etkili çözümler geliştirilmeme göstergelerle görünür hale getirilerek, dünya kamu oyununda göçlere ilişkin gerekli duyarlılığın geliştirilmesi beklentisi ve umudunun harekete geçirilmesine katkı sunulmuştur.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, Y. & Tekgöz, N. (2020). Göç. M. Şentürk, Y. Adıgüzel (Ed.), *Kent Çalışmalarına Giriş-Kır, Kent Ve Göç Sosyolojisi* içinde (s. 303-349). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Amelina, A. & Horvath, K. (2017). *Sociology of Migration*. Korgen, Kathleen Odell (Ed.). 2017. *The Cambridge Handbook of Sociology: Core Areas in Sociology and the Development of the Discipline* (Volume 1) (455-464). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barthes R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes R. (2003). *Çağdaş Söylenler*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis
- Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (I. A. Tuncay, Çev.) Ankara: Hece.
- Bircan, U. (2022). Umberto Eco'da Metin, Mimarlık ve Film Göstergebilimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 668-68.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergebilim. *SBARD*, 13, (26), 17 – 41.
- Bircan, U. (2015). Saussure'de Dil, Dilbilim ve Göstergebilim. *SBARD*, 13, 25,43 - 66
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel*

- araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Castles, S. Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceber, T. (2018). *Plastik sanatlardaki üretimlerde ele alınış biçimiyle göç olgusu*. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 22, 97-109.
- Deniz, A., (2015). Tammam Azzam. Syria art <https://en.syriaartasso.com/artists/tammam-azzam/>Tammam Azzam sanatla köprüler kuruyor. (Erişim Tarihi: 09. 12. 2022).
- Ede, A.İ. (2018). Bruno Catalano: İnsan olmak seyyah olmaktır. Murekkep Haber. <https://www.murekkephaber.com/bruno-catalano-insan-olmak-seyyah-olmaktır/7324/> (Erişim adresi: 06.12.2018).
- Elmas, H., Erikan, D. (2022). Göç olgusunun mülteci sorunu bağlamında çağdaş sanata yansımaları. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 6(1), 44-53
- Entzinger, H. & Biezeveld, R. (2003). *Benchmarking in Immigrant Integration, European Commission Report*. Rotterdam: Ercomer. Erişim adresi: <https://www.the-national.ae/arts-culture/tammam-azzam-is-building-bridges-via-art-1.135242> (06.12.2018)
- Faist, T. (2003). Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar. (A. Z. Gündoğan, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gezer Oğuz, Ö. (2020). Göç kimlik aidiyet ekseninde Nil Yalter". *İdil*, 74, 1504–1518. doi: 10.7816/idil-09-74-01
- Girgin, F., (2019). *Gerçeklikten sanata: Göç*. *International Journal Of Social And Humanities Sciences*, 1 (1): 54-75.
- Hanson, M.,(2018). Tek Bir Sanat Eseri. <http://tohumagazine.com/article/emergency-take-off-halil-altindere%E2%80%99s-k%C3%B6fte-airlines>, Erişim Tarihi:28.12.2022.
- Harvey, D. (2013), *Asi Şehirler* (Çev. Ayşe Deniz Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, A. & Ünalın, T. (1998). *Türkiye’de içgöç: Sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri*, Türkiye’de İç Göç Konferans (s. , 38-52), 6-8 Haziran 1997. Bolu-Gerede: İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Kum, Ö. (2022). Kitap kapaklarının Roland Barthes’ın göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile incelenmesi “Savaş Çekiç Örneği. *International Academic Social Resources Journal*, 7, 38: 645-654.
- Küçükşen, K. (2020). Covid-19 günlerinde ev hallerinin karikatürlere yansıması göstergebilimsel bir analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 38-57.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (D. K. Osman Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim
- Schierup, C.-U., Krifors, Karin and Slavnic, Zoran (2015). Social exclusion: migration and social vulnerability in Dahlstedt, M. and A. Neergaard (Eds.), *International Migration and Ethnic Relations* (p. 200-226). London and New York, Routledge
- Seaman, A. (2015). Tammam Azzam is building bridges via art. *The National*. <https://www.thenationalnews.com/arts/tammam-azzam-is-building-bridges-via-art-1.135242>. Erişim Tarihi: 27.12.2022
- Smithe, A. (2017). Artwork of theweek: lesvoyageurs. *The 8 Percent*. <http://the8percent.com/artwork-of-the-week-lesvoyageurs/> (Erişim Tarihi: 06.12.2018)
- Tekeli, İ. (2008). Göç ve ötesi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.